

15. Список повременных изданий за 1918 год / составил Л. К. Ильинский. — Петроград, 1922. — 288 с.
16. Український письменник Олесь Досвітній (1891—1934) : бібліогр. покажч. / уклад. Н. Л. Манова. — Х., 1997. — 35 с.
17. Українські й тематично українські періодичні й серійні видання в Російській Федерації та її попередниках (Друге видання пробної версії) / склав Олександр Малицький. — Калгарі, Альберта, Канада, 2006. — С. 63.
18. Українці на Кубані, історичний огляд [Електронний ресурс]. — Режим доступу: uk.wikisource.org/wiki.
19. Чумаченко В. К. «Американский след» в судьбе научного архива Ф. А. Щербины [Электронный ресурс] / В. К. Чумаченко. — Режим доступа: <http://www.slavakubani.ru/read.php?id=301&page=1>.

Марія Процик-Кульчицька

УКРАЇНСЬКІ ІЛЮСТРОВАНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ 1917—1920 рр.

Розглянуто особливості ілюстрування українських часописів періоду національно-визвольних змагань. Проаналізовано тематику та специфіку подання зображального матеріалу.

Ключові слова: ілюстровані періодичні видання, зображальні публікації, фотографія.

Рассмотрены особенности иллюстрирования украинских периодических изданий периода национально-освободительной борьбы. Проанализированы тематика и специфика использования изобразительного материала.

Ключевые слова: иллюстрированные периодические издания, изобразительные публикации, фотография.

Peculiarities of illustrating Ukrainian periodicals of the national liberation movement period have been studied. The thematics and specifics of application of a graphic material in the press of that time have been analyzed.

Key words: illustrated periodicals, graphic publications, picture.

Упродовж останніх десятиріч не втрачає актуальності дослідження української преси різних періодів її функціонування, і на перший погляд видається, що таке вивчення має всебічний характер. Проте ознайомлення з пресознавчими працями засвідчує, що не всі аспекти розвитку національної періодики потрапляють у коло

зацікавлень її дослідників, й серед таких мало вивчених питань є ілюстрування газет та журналів. Усвідомлюючи цінність преси як «своєрідного й багатопланового історичного джерела» [6, с. 7], увага пресознавців прикута головно до надрукованих текстів, що є або документами, або різножанровими публікаціями, тоді як ілюстраціям переважно не надають тієї ваги, на яку вони заслуговують. Різні види ілюстрацій, а передусім фотографії, є важливою і незамінною складовою, що допомагає відтворити об'єктивну й повну картину епохи.

Генезі та особливостям ілюстрування української преси на початкових етапах її розвитку — до середини XIX ст. (і частково на початку XX ст.) — присвячено низку праць Бориса Чернякова [11—18]. Автор подав власну концепцію становлення і функціонування т. зв. зображальної журналістики, тобто такої галузі журналістської діяльності, «визначальною особливістю якої є інформаційне й публіцистичне використання зображення як основного чи допоміжного засобу впливу на масову аудиторію, підготовка зображальних матеріалів для використання у виданні» [13, с. 7]. У своїх публікаціях Б. Черняков наголосив на незадовільному стані вивчення ілюстрованої періодики та виокремив низку його причин: «Бракує сталої історико-журналістської традиції ставитися до зображальних публікацій як до рівноправних і основних, а не додатково-факультативних компонентів видання. Заважає недостатня мистецтвознавча підготовленість дослідників, відсутність загальноприйнятих методик вивчення зображального матеріалу, методології його оцінки та інтерпретації. Відтак більшість вчених-журналістикознавців просто «не помічають» образотворчих публікацій преси навіть у тих виданнях, про ілюстрування яких відомо з авторитетних джерел» [13, с. 7]. А дарма, тому що, як наголошувала редакція «Української Ілюстрації» (журналу, що став досягненням у розвитку національної ілюстрованої періодики середини 30-х рр. XX ст.), навіть старе китайське прислів'я каже, «що одна картина варта більше, ніж тисячу слів» [1]. Сучасні дослідження з психології підтверджують: «Зображення впливає на людину сильніше, ніж словесний опис» [8, с. 33].

Особливо цінним і вартим уваги є зображальний матеріал української періодики 1917—1920 рр. — буремних років національно-визвольних змагань, події яких за інтенсивністю і значущістю

варті багатьох десятиліть. Ґрунтовний аналіз преси України 1917—1920 рр. здійснив Г. Рудий у своїй монографії [7], розглянувши пресу «як окремих документальний комплекс і масове історичне джерело дослідження української культури» [7, с. 2], оминаючи при цьому питання ілюстрованості видань.

Через воєнні події, нищення документів окупаційною радянською владою, а в подальшому часто й через неналежні умови зберігання і звичайне фізичне руйнування часом чималий масив видань не зберігся до наших днів, а наявні комплекти періодики переважно аж ніяк не повні. Непоодинокі випадки, коли світлина в пресі є єдиним збереженим зображенням історичної події, певної особи, втраченої архітектурної пам'ятки тощо. Такі унікальні матеріали, як правило, повторюються у багатьох сучасних виданнях, копіюються, і часто таким чином шириться навіть помилкова інформація. До прикладу: нещодавно нащадок братів Міхновських розповів, що портрет ідеолога українського націоналізму Миколи Міхновського, який найчастіше подавали для ілюстрації матеріалів про нього, насправді зображує не його, а його рідного старшого брата — Юрія Міхновського [9].

Для виявлення корпусу ілюстрованих українських періодичних видань було використано здебільшого історико-бібліографічні дослідження Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника [6] та ще не опубліковані матеріали до бібліографії української преси XIX—XX ст.

У видавничій справі ілюстрація — це зображення, яке доповнює, пояснює чи прикрашає текст видання [2]. Якщо прийняти це за вихідне положення, то коло ілюстрованих видань виявиться досить широким, проте очевидно, що інформативна та художня цінність таких видань дуже різна. Видається, що не доцільно зараховувати до ілюстрованих часописів ті пресодруки, які вміщували тільки найпростіші графічні зображення (буквиці, кінцівки, віньетки тощо), оскільки ці зображення були покликані оздоблювати шпальти й не завжди несли інформаційне навантаження. Такий підхід до розгляду української преси дає можливість звузити коло часописів, що містять змістовний і вартісний ілюстративний матеріал.

Аналіз українських періодичних видань досліджуваного часового відтинка засвідчив, що здебільшого вони є неілюстрованими.

Це пояснюється складними політичними й соціальними умовами, в яких випускалася преса, — часте переміщення редакцій і друкарень через воєнні події, проблеми матеріального характеру (як-от брак паперу належної якості й будь-якого паперу загалом, незадовільне технічне оснащення друкарень), поспіх у виконанні видавничих робіт. Справу гальмували й невисокі технічні можливості поліграфічного відтворення зображень.

Різним був ступінь ілюстративності видань, для якого Державний стандарт України 3018—95 «Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення» дає таку дефініцію: «Ілюстративність видання — ступінь насиченості видання ілюстраціями» [2]. Увесь масив ілюстрованої національної преси аналізованого періоду доцільно класифікувати за цією ознакою, виокремивши таким чином: 1) частково ілюстровані видання (газети й журнали, які від часу до часу і в невеликій кількості публікували ілюстративний матеріал; зображення виконувало тут своє традиційне завдання — доповнення, пояснення чи оздоблення тексту); 2) ілюстровані видання (часописи, які заявляли про свою «ілюстративність» у підзаголовку, надаючи питанню вміщення зображальних матеріалів великої ваги поряд із публікацією текстів; ілюстрування таких видань було запланованим, продуманим, належало до основних програмних завдань); 3) т. зв. суто ілюстровані видання (періодичні видання, основний зміст яких становили ілюстрації, а текст натомість виконував допоміжну роль, слугував поясненням або доповненням до опублікованих зображень).

У межах останньої групи варто розглянути й ілюстровані додатки до газет, які за співвідношенням тексту й зображень, а також їх роллю належать до цих «суто ілюстрованих» видань, але вони характеризуються «несамостійністю» і нетривалістю виходу та невеликим обсягом. Поява ілюстрованих додатків зумовлена насамперед технічними причинами — не маючи змоги постійно вміщувати на своїх шпальтах зображення через можливості друкарні або через високі ціни на такий друк, редакції окремих газет у певний момент (ймовірно, в міру накопичення ілюстративного матеріалу або на вимогу часу — для висвітлення важливої події суспільно-політичного життя) вирішували видати їх окремим випуском, часто звертаючись із замовленням на друк додатків до іншої друкарні, оснащення якої дозволяло втілити цей задум у життя.

Перша група видань, відповідно до вказаної класифікації, надзвичайно різноманітна за тематикою, читацьким призначенням та іншими ознаками. До неї належать як універсальні, так і громадсько-політичні, культурологічні, наукові, фахові й інші часописи. Ілюстративний матеріал таких видань часто покликаний лише оздоблювати шпальту та не несе інформаційного навантаження. Значна частина пресодруків використовувала графічні елементи, наприклад, тільки в назві й у шапці (найчастіше оригінальні рисовані шрифти, невеликі графічні зображення тощо). Однак цілий пласт зображень має велике значення для дослідження творчості художників-графіків, яких залучали до співпраці з часописами. Яскравим прикладом у зв'язку з цим є київський місячник літератури й мистецтва «Музагет», потрійне число якого, датоване січнем—березнем 1919 р., проілюстрував художник і поет Михайло Жук. Характерним було те, що в цьому виданні окремі шпальти відведено виключно для ілюстрацій; деякі з них займають графічні рисунки М. Жука, а на решті зроблено т. зв. вклейки, на яких вміщено рисовані портрети його ж авторства (Дмитра Загула, Юрія Меженка та Павла Тичини). Такий спосіб подання ілюстрацій продиктований технічними нюансами у відтворенні художніх зображень, складністю їх друку. У контексті розгляду цієї першої із трьох виокремлених груп видань варто згадати ще такі часописи, як: «Життя і Мистецтво» (Львів, 1920), «Україна» (Станіслав, 1920), «Воля» (Відень, 1919—1920) та ін.

Надзвичайно численний пласт періодичних видань 1917—1920 рр. становлять часописи, що в підзаголовку декларували свої наміри випускати саме ілюстроване видання. Серед них є як справді цікаві зразки поєднання тексту й ілюстрацій, так і проекти, «ілюстрованість» яких залишилася тільки в планах. Між цими крайніми пунктами перебуває сегмент часописів, які вміщували зображення лише для доповнення публікацій, урізноманітнення верстання тощо. Так, київський журнал «Хліборобська Справа» (підзаголовок — «ілюстрований часопис практичного сільського і хатнього господарства»; 1919) послідовно вміщував невеликі за розміром графічні зображення домашньої худоби, птиці, що повторювалися; вони використовувалися переважно як кінцівки — для відокремлення статей; їхнім призначенням було поліпшення візуального сприйняття шпальт.

Окремі видання намагалися збагатити свій зміст зображальними публікаціями, які б доповнювали текстові матеріали. Зразком такого часопису може бути кам'янець-подільський «ілюстрований журнал для дітей» «Ранок» (1920). Редакція дбала про вміщення рисунків — ілюстрацій до опублікованих статей і літературних матеріалів, щоб поживавити виклад, зацікавити юну аудиторію. Опубліковані гравюри підписано криптонімом А. Е., автор рисунків — Петро Холодний. У такому ж ключі проілюстровано, зокрема, й часопис «Волошки» — «ілюстрований двотижневик для дітей» (Київ, 1917).

Серед видань, що належать до другої групи, вирізняється київський двотижневик «Універсальний Журнал», одне число якого з'явилося у жовтні 1918 р. У своєму зверненні редакція наголошувала, що це буде родинний ілюстрований часопис, проте відразу ж мусила зазначити: «Тяжкі технічні умови ставлять великі перешкоди відразу-ж зробити наш журнал таким, яким би хотілося його дати нашим читачам, але ми певні, що поволі зникатимуть ці перешкоди й журнал збільшиться та покращає, як того вимагає потреба» [4]. Значну частину ілюстративного матеріалу «Універсального Журналу» становили рисовані оздоблювальні елементи — буквиці, кінцівки тощо; на с. 2 надруковано рисунок Павла Ковжуна п. н. «Спів природи». Решта ілюстрацій — це здебільшого фотографії, одна з яких вміщена водночас і на обкладинці, й на першій сторінці часопису — світлина Гудшона і Губачевського із зображенням Івана Стешенка, матеріал про якого відкриває число. Порівняно з іншими тогочасними часописами «Універсальний Журнал» вирізнявся якісним ілюструванням — Василь Королів-Старий слушно зазначав у рецензії на часопис: «Ілюстрації, як на наші часи, пристойні» [10, с. 917].

Велику кількість зображальних публікацій вміщено на сторінках львівського «Нового Часу» — «ілюстрованого, суспільно-господарського і літературного тижневика» (1918). Редакція у першому ж числі заявила про свої наміри: «Кожде число нашого видавництва буде ілюстроване. При сьому будемо старатись в першій мірі унагляднювати події, що стоять в звязи з житєм державної України; окрім того містити мемо ілюстрації, які відносять ся до технічного житя і його поступу» [3]. Справді, основна частина фотопублікацій

«Нового Часу» — це фотопортрети керівників країни, світлини з подій державної ваги тощо, причому майже всі зображення (окрім фотопортретів західноукраїнських політичних діячів) повторюють ілюстрації, опубліковані в київському часописі «Око» (отже, принагідно можна припустити, що «Око» як «спеціалізований» ілюстрований журнал слугував джерелом зображальних матеріалів для інших тогочасних періодичних видань). Окрім ілюстрацій суспільно-політичної тематики, «Новий Час» вмщував також зображення, що доповнювали текстові матеріали з питань розвитку техніки: у ч. 7 та 8 надруковано статтю «З гірництва», проілюстровану низкою схем та технічних рисунків. Варто зазначити, що ілюстрації такого типу не були поширеними в періодиці 1917—1920 рр.

На окрему увагу заслуговує сатирично-гумористична преса, в якій традиційно вмщували чимало ілюстрацій. Це були як видання, що виходили на території України, так і емігрантські часописи, зокрема: тижневий журнал гумору і сатири «Будяк» (Київ, 1917), «Гедз» (Київ, 1917—1918), гумористично-сатиричний двотижневик «Іскра=Spark» (Нью-Йорк, 1917—1920), «Батіг» (Чикаго, 1920), «Будяк» (Ланцут, 1920). Більшість зображень на сторінках цих видань — це карикатури злободенного змісту. Сатиричні рисунки різнилися манерою виконання та тематикою, хоча переважали карикатури на теми політичного життя та міжнародної ситуації.

До тієї ж другої групи належить і нью-йоркське видання п. н. «Ілюстрований Тижневик», що виходив у 1919—1920 рр. Незважаючи на його назву, що передбачала, очевидно, висвітлення актуальних подій шляхом подання ілюстративного матеріалу, часопис некоректно було б зараховувати до суто ілюстрованих газет. Зображення відіграло тут таку ж роль, як і текст, але не переважало традиційні журналістські матеріали. Характерним для «Ілюстрованого Тижневика» було вмщення, окрім звичного підпису до ілюстрації, ще й, так би мовити, заголовка до неї. У «заголовку» подавали коротку назву зображеного, а підпис був часто доволі розлогим (на кілька речень) поясненням до нього. Найбільш представленою була тема міжнародного життя, часто редакція вмщувала й світлини культурологічного спрямування. Ілюстративний матеріал тижневика становили переважно фотографії; часом друкувалися карикатури (остання сторінка містила усмішки англійською мовою, проілюс-

тровані невеликими рисунками). Сатиричні рисунки і карикатури супроводжувалися підписом одного й того ж автора (немає певності щодо точного відтворення його прізвища, але, ймовірно, це Vetner). Цікавою є ілюстрація в ч. 4 за 1919 р. п. н. «Грушевський—Петлюра—Винниченко», яку можна вважати колажем, — надзвичайно рідкісний жанр зображення у пресі того періоду.

Особливістю «Ілюстрованого Тижневика» на тлі всієї української ілюстрованої преси аналізованого періоду було зазначення авторських прав на ілюстрації — т. зв. копірайту, що вміщувався безпосередньо на зображенні. Здебільшого фотографії були власністю «International Film Service» або «Underwood & Underwood». Частина ілюстрацій тижневик запозичив у видання «Просвещение». Очевидно, подання відомостей про авторство ілюстративного матеріалу було зумовлене більш жорсткими вимогами американського законодавства, яке зобов'язувало друковані органи дотримуватися авторських прав.

Останню групу ілюстрованих видань становлять часописи, найбільше насичені ілюстративним матеріалом, у яких зображення виразно домінує над текстом. Суто ілюстровані видання займають найважливіше місце серед усього корпусу ілюстрованої національної преси, оскільки з її сторінок можна почерпнути максимальну кількість візуальної інформації про період, у який цей часопис виходив. Ідея підготовки і випуску видання такого типу в Україні визрівала не один рік, вилившись у заснування в добу Гетьманату часопису «Око». Зважаючи на традицію випуску преси такого типу за кордоном, кількість і розмаїтість ілюстрованих видань у сусідніх країнах, не варто сперечатися зі словами редакції львівського журналу «Українська Ілюстрація» щодо «пекучої потреби» [1] такого видання в Україні.

У журналі «Око», що мав підзаголовок «Ілюстрований український часопис», зображальні публікації були основними засобами передавання інформації. Переважно вони були власними (бюро видавництва у Києві купувало фотографії), решта запозичувалися з інших європейських ілюстрованих видань. Текстові публікації, зокрема статті, зрідка вміщувалися на шпальтах «Ока», частіше друкувалися матеріали невеликого обсягу, що слугували вступом до циклу фотографій.

Тематика видання надзвичайно різноманітна, оскільки редакція мала на меті «світ в образах — показати таким — яким він є! Так як — Око — образованої людини переміряє — Гльобус — ц. є. кулю земську, так само хоче Видавництво Гльобус — окові — читачів доставити образки із всіх країв кулі земської» [5]. Основні матеріали стосувалися політичного життя Української Держави й діяльності її керівників (переважно це фотопортрети й групові фотографії), дипломатичної роботи, функціонування українського війська. На світлинах, що зображали кількох або багато людей, спеціальним значком або цифрами позначали осіб, про яких йшлося в підпису підпису. Значним був пласт ілюстрацій, що стосувалися закордонного життя і воєнних подій у світі, серед яких — і картографічні матеріали. Закордонні фотографії передруковувалися в основному з англійських часописів «The Graphic» і «The Sphere», французького «L'Illustration», італійського «Secolo Illustrato», німецького «Illustrierte Zeitung», причому завжди зазначалися число або дата виходу, а якщо така інформація була — то й ім'я та прізвище автора.

Значна частина зображальних публікацій стосувалася теми культурного й мистецького життя, серед них — панорамні світлини із краєвидами різних українських міст, архітектурними пам'ятками тощо. Як найбільш вартісні відзначимо зображення неіснуючого сьогодні Миколаївського ланцюгового моста через Дніпро (№ 1), пам'ятника хрещення Русі (Колона Магдебурзького права 1802 р.), цвинтаря «Аскольдова могила» у Києві (№ 7), а також колоритні фотографії з інших міст — Балаклави, Бердянська, Генічеська, Інкермана, Мелітополя, Миколаєва, Чернігова, Ялти. Низка фотографій може бути особливо цікавою для дослідників української культури і побуту, як, наприклад, добірка світлин п. н. «Народні типи з України, 1918», оскільки представляють побутові сцени, передають «контекст» та настрої зображеного. На тлі всіх публікацій «Ока» найбільш помітною з огляду як на обсяг, так і на зміст є серія фотографій про українське національне життя у німецьких таборах, опублікована в № 2—4 п. н. «Із життя Українців у німецькому полоні». Кожній із трьох частин передував текст із відомостями про організаційну, культурну, освітню діяльність українців у таборах Раштат, Вецляр і Зальцведель.

На шпальтах «Ока» часом друкувалися й репродукції картин відомих художників, серед яких варто виокремити зразки україн-

ського малярства — картини Миколи Пимоненка «Українська ніч (Стріча)» і «Супорники» (№ 16). Чимало матеріалів з різних царин людської діяльності були надруковані з просвітницькою метою, як, наприклад, цикли ілюстрацій про поступ у техніці, а також медичної і спортивної тематики. В «Оці» друкувалися рисунки й фотографії, присвячені питанням моди тощо, які були передруками з авторитетних іноземних журналів мод — французького «Les Elégances Parisiennes» і англійського «Vogue».

Невелика частина всіх зображень «Ока» — це карикатури (переважно рисунки під гумористичними рубриками «Сміхун» або «Жарти» на теми політичної ситуації у світі, війни та ін.).

Окрім оригінальної концепції та ретельного добору ілюстрацій, журнал «Око» з усього пласту українських ілюстрованих видань вирізняла ще й дуже висока якість друку — вміщені фотографії виразні, динамічні, високохудожні, вони запам'ятовуються. Часопис цілком можна назвати документом епохи та злетом у національному пресовиданні.

Серед ілюстрованих додатків 1917—1920 рр. одним із найцікавіших є додаток до зальцведельського часопису «Шлях», що виходив упродовж 1919—1920 рр. Основну частину кожного випуску становив ілюстративний матеріал однієї тематики — як-от діяльність українського посольства у Відні (1919. — Ч. 4) чи дипломатичного представництва УНР у Празі (1919. — Ч. 5). У кількох числах, окрім основних тематичних ілюстрацій, опубліковано фотографії з життя у таборах Кведлінбург, Целле, Цербет та ін. Більшість зображень традиційно становили фотографії, решта — це реалістичні й сатиричні рисунки. За весь час випуску додатка лічені сторінки вийшли без ілюстрацій. Опубліковані зображальні матеріали видання не підписано, їх джерела теж не подано.

1918 р. у Києві із деякими числами газети «Відродження» виходив однойменний ілюстрований додаток, що є джерелом цінного фотографічного матеріалу доби УНР і Гетьманату. Тут опубліковано низку світлин керівників держави різних періодів, серед яких трапляються рідкісні фото (зокрема начальника гетьманського штабу отамана Володислава Дашкевича-Горбатського, завідувача господарського штабу Гетьмана полковника Михайла Ханенка (ч. 5), виконувача обов'язків державного контролера Д. Валійського (ч. 9).

Особливої уваги заслуговують надруковані в ч. 3 фотографії жертв більшовиків, убитих 8 лютого (26 січня за ст. ст.) у Києві, — генерального секретаря земельних справ Богдана-Олександра Зарудного (у труні, світлина з похорону) та члена Центральної Ради Леонарда Бочковського (із зазначенням, що фотографію зроблено у воєнному шпиталі). До конкретних календарних дат (Великдень, ювілейний день народження Т. Шевченка) «Відродження» вміщувало відповідні тематичні рисунки; на його шпальтах опубліковано також роботи Т. Шевченка, що зберігалися в музеї Василя Тарновського. У ч. 12 опубліковано серію фотографій п. н. «На могилі Т. Шевченка», на яких зображено Володимира Винниченка в гурті знайомих письменника, Миколу Садовського в товаристві його друзів та ін., а також групову світлинку з плавучого готелю «Чайка».

Ілюстрований додаток до газети «Відродження України», що також виходив 1918 р., але у Відні, вирізнявся на тлі іншої тогочасної періодики особливістю подання ілюстративного матеріалу. Перед кожним тематичним блоком редакція вміщувала невеликий за обсягом текст із роз'ясненням, якому питанню присвячено зображення та зміст «наших образків». За час випуску додатка було опубліковано фотографії, що унаочнювали свавілля червоних гвардій, а також світлини частин української армії, австро-угорських військ, добірку п. н. «Образки з мирного життя» тощо.

30 жовтня 1920 р. вийшло у світ єдине чотиристорінкове число ілюстрованого додатка до варшавського часопису «Син України». Надруковані в ньому ілюстративні матеріали супроводжувалися підписами паралельно українською і французькою мовами. Текстівки були досить великого обсягу й інформативні, в них подано важливі відомості про діяльність чільних військовиків, зафіксованих на портретах, зокрема про доктора медицини, поручника Армії УНР Христину Скачківську-Сушко, штаб-старшину 2-ї Волинської стрілецької дивізії полковника Петра Трохименка, помічника командира 4-ї Київської стрілецької дивізії полковника Андрія Вовка, сотника військ УНР Йосипа Кирицю, полковника Бориса Магерівського, старшину Армії УНР Іларіона Ільченка. Ця інформація важлива для доповнення відомостей про воєнні події 1917—1920 рр., а також біографічних відомостей про персоналії Української армії того періоду.

Завершуючи огляд української ілюстрованої періодики, варто зазначити, що вивчення історії преси не може бути повним без дослідження величезного корпусу зображальних публікацій, вміщених на її сторінках. Ілюстративний матеріал національної періодики 1917—1920 рр. сприяє розумінню подій того часу, він необхідний для створення «візуального літопису» одного з найважливіших періодів української історії. Водночас зображальні публікації національної преси слугують матеріалом для дослідження творчості українських ілюстраторів, художників-графіків — учасників пресо-видавничої справи. На шпальтах газет і журналів зазначених років, а передусім часопису «Око», опубліковано рідкісні фотографії та рисунки, що допомагають реконструювати події доби національно-визвольних змагань, фіксують проминулі реалії, а також зображують політичних, громадських і культурних діячів, біографічні відомості про яких донині публікуються без портретних фотографій. Низка віднайдених фотоматеріалів може слугувати необхідним доповненням до біографій учасників національно-визвольної боротьби 1917—1920 рр., ілюстраціями до важливих енциклопедичних статей тощо. Усі ці зображальні публікації вимагають окремого дослідження, документування, а також відтворення за допомогою сучасних технічних засобів.

1. Видавництво. На порозі // Українська Ілюстрація. — 1934. — 7 січ. — С. 2.
2. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення. ДСТУ 3018—95 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.chytomo.com/standards/vydannya-polihrafichne-vykonannya-terminy-ta-vyznachennya-dstu-301895>.
3. Від Видавництва // Новий Час. — 1918. — Ч. 1. — С. 1.
4. Від Редакції // Універсальний Журнал. — 1918. — Ч. 1. — С. 2.
5. До читачів // Око. — 1918. — № 1. — С. 2.
6. *Романюк М. М.* Українські часописи Львова 1848—1939 рр. : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. / Мирослав Романюк, Марія Галушко. — Львів : Світ, 2001. — Т. 1. — С. 4—25.
7. *Рудий Г.* Преса України 1917—1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий та методологічний аспекти / Григорій Рудий. — К. : Інститут історії України НАН України, 2005. — 503 с.
8. *Савончак В. Я.* Зображальна журналістика: фотографія : конспект лекцій / В. Я. Савончак. — Чернівці, 2011. — 100 с.

9. *Скороход О.* На відомому фото Миколи Міхновського насправді зображений його брат [Електронний ресурс] / Ольга Скороход. — Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/history/_na-vidomomu-foto-mikoli-mihnovskogo-naspravdi-zobrazhenij-jogo-brat/492213.
10. *Старий В.* Часописи / В. Старий // Книгарь. — 1918. — Ч. 15. — С. 914—917.
11. *Черняков Б. І.* Еволюція технологій ілюстрування видань як фактор становлення ранньої зображальної журналістики / Б. І. Черняков // Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє. — К., 1998. — С. 193—229.
12. *Черняков Б. І.* Зображальна журналістика в газеті, журналі та книзі XVIII — першої половини XIX ст. : текст лекцій / Б. І. Черняков. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. — 215 с.
13. *Черняков Б. І.* Зображальна журналістика в друкованих засобах масової інформації: Ілюстрована періодика від виникнення до середини XIX століття : монографія / Б. І. Черняков. — К. : Центр вільної преси, 1998. — 115 с.
14. *Черняков Б. І.* Зображальні публікації ранніх газетних видань : матеріали до лекції / Б. І. Черняков. — К., 2004. — 16 с.
15. *Черняков Б. І.* Ілюстрована книжкова періодика у процесі становлення ранньої зображальної журналістики : монографія / Б. І. Черняков. — К. : Центр вільної преси, 1998. — 155 с.
16. *Черняков Б. І.* Ілюстрування журнальної періодики XVIII — початку XIX ст. : матеріали до лекції / Б. І. Черняков. — К., 2004. — 40 с.
17. *Черняков Б. І.* Народження фотожурналістики : монографія / Б. І. Черняков. — К. : ВПОЛ, 1996. — 71 с.
18. *Черняков Б. І.* Фотографія в журналістиці: від винайдення до початку XX століття / Б. І. Черняков. — К. : Центр вільної преси, 1999. — 60 с.

Сергій Блавацький

УКРАЇНСЬКА ФРАНКОМОВНА ПЕРІОДИКА ЄВРОПИ
ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ:
ІДЕНТИФІКАЦІЯ, СИСТЕМАТИЗАЦІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ

Зроблено спробу дослідити українську франкомовну пресу доби Національно-визвольних змагань 1917—1921 рр. з метою ідентифікації, хронологізації, систематизації та класифікації цієї періодики у Франції, Швейцарії, Бельгії, Нідерландах, Австрії, Румунії і Туреччині.